BARAT VÜSAL

ŞAMAN ANDI, YAXUD ZİRVƏDƏ ÇIXAN YORĞUNLUQ...

Ədəbiyyata nəfəs vermək lazımdır, ədəbiyyatın nəfəsini kəsirlər.

Vaqif Aslan Ədəbiyyatımıza nəfəs verən şairlərimizdəndir.

Vaqif Aslana görə Nuh Tufanından da qorxulu bir tufan başlayıb: Ruh tufanı!

Bu fəlakətdən qurtulmaq olacaqmı?!

Özü də tərs kimi...

Ata-Adəm , ana-Həvva, əcəb övladdır, adamlar,
Nə səbəbdən görəsən bir-birinə yaddır adamlar!

Tarixi o adam bilmir ki, baş verən hadisələri xronoloji ardıcıllıqla ən azından sadalaya, yadda saxlaya bilir.

Tarixi o adam bilir ki, Ruhun tarixindən xəbəri var. "Yer yox ikən, göy yox ikən mən əzəldən var idim".(Xətayi) deyə bilir.

Yaradıldım ruh kimi,
Adəmlə həmyaş oldum.

söyləyən Vaqif Aslan da bu sözləri Yunis İmrələrin, Nəsimi və Füzulilərin dizinin dibini kəsdirərək deyir:" Quranda xanəndə idim, Nuh tufanında idim" deyən əcdadlarımızın, ərvahlarımızın səsini eşidə-eşidə:

Aran yeri, yay günü,
Qalx, çinardan nənni sal.
Amma bir az ənni sal,
Sığaq sənni, mənni, sal!
...Vaqifəm, Aslanam özümə ancaq,
Özüm cavabdehəm, sözümə ancaq.

...Bir sözünün də dalından qaçan görməmişəm onu. Hər dediyi sözə, yazdığı kəlməyə cavabdeh görmüşəm. O, dediyi hər sözü o Sözün dalında durub, ona arxa söykəyib, arxa olub deyir. Hər sözə, hər şeyə cavabdeh olan bu şairi "dəliliyi" tutanda eşqi "topuğuna vuranda" görəsən allah! Məhəbbətin dadını, duzunu çaxardanda görəsən :

Nə olar ki, ayda, ildə bircə yol
Görüm səni xalangilə gedəsən.
Açıq-aşkar qansızlığa qoyub qol,
Haqq-nahaqdan bildiyini edəsən ,
Görüm səni xalangilə gedəsən!

Bu qədər qımışa-qımışa könül sevgisinə gizlicə məharətlə, sənətkarlıqla eyham vuran şair, fikri-zikri qarışa-qarışa ciddi görkəm alır, əsl insana xas olan istəyi ortaya qoyur:

Gülzar istəyirəm, çiçəklərinə
Xəzan külələri dəyməmiş olsun.
İnsan istəyirəm, xəcalətindən
Başını heç yerdə əyməmiş olsun!

Vaqifin müqəddəs arzu-istəklərindən biri göz qabağında!

Vaqifin dediyi insan da qarşımızdadır. Elə bu, onun özüdür ki!

Şairin aşağıda misal çəkəcəyim misraları da öz şəkli, öz əksi deyilmi?!

Azıxda ilk dəfə çatılmış ocaq,
Sənin gözlərində şölə verir, bax!

Hərənin bir niyyəti olur.Şəhriyarın adına niyyət edib, yola çıxıb!

Bu niyyətin şairi haraya qədər aparacağını (aparmayacağını!) yaxşı bildiyi üçün böyük tənqidçi, türkoloq alim Aydın Məmmədov 1976-cı ildə Vaqifin şeirləri ilə tanış olan kimi gələcək şairi tanımışdı, çəkinmədən, cəsarətlə demişdi:

"Qələm dostumuz Vaqif Aslan...Böyük ümüd verir... Addımları uğurludur... Belə başlanğıc isə Pifaqor demişkən, "Bu bütövün yarısına bərabərdir."

Bir gün, (elə lap bu gün!) Tam olmağa, bütövləşməyə dəyərdi. Aydın Məmmədovun peyğəmbərcəsinə verdiyi qiymətdən sonra.

Ona görə də kökünü andı, südünü yada saldı. Dedi:

Ey mənə əzəldən dil verən anam,
Mənə Qobustanın dilini öyrət!

Hiss etdi ki, onu da şair etsə anası edəcəkdi. Şəhriyarın anası kimi!

Onu bütövləşdirə bilsə Qobustanın dili bütövləşdirə bilərdi.

Vətənin, insanın, dünyanın başına gələn bəlaları bu dil öyrədəcəkdi ona. Qobustan əlifbasını öyrədəcəkdi. İlk müəllimi bu əlifba oldu- Qobustan əlifbası! Özünə borc bildi ki, bu əlifbanı öyrənsin, duysun, desin:

Bilim, o, yurdumun şərəfi,şanı,
Bilim, o, yurdumun dərdi, yasıdır.
Oxuyum-Qobustan Azərbaycanın
Danışan imzası, əlifbasıdır.

And içdi qələmə! Dərdlərimizi araşdırmağa! Həm ədəbiyyat naminə yazdı, yaratdı, həm də tarix naminə!

Qılıncına söykəndi. Koroğlunun, Şah İsmayılın, Alp Arslanın... qılıncına!

Çoxdandı düşmən başı kəsmədiyi üçün qana batmış qılıncına belə dedi:

Matəm paltarını bu gün soyun, çıx,
Sinəmin qanıyla silim pasını.
Göynəyən əlimlə bir zərbə çalım,
Doğra, tök ,Vətənin qəm libasını!

Bu gün belə bir qılınca çox böyük ehtiyac var. Əldən gedən torpaqlarla bağlı qara xətli "yaddaşları"ancaq belə bir qılınc doğrayıb tökə bilər.

V.Aslanı "Daş köynəyi para-para qalalar"daha çox özünə çəkir.

V.Aslan şeirlərinin bir çoxunda hamını insan olmağa,insanlığa çağırır:

Nəyimə lazım kimsən, nəçisən?
Dəmirçisən, kömürçüsən.
Keçəçisən, pinəçisən,
İnsansan-əzizimsən!

S.Vurğun keçən əsrin 30-cu illərində buraxdığı bir əsas səhvi etiraf edir,yazırdı:"Mən başa düşdüm ki,şeirlərimdə səhvə yol vermişəm,insanı unutmuşam"

V.Aslan öz səsi və öz nəğməsi(özü-səsi,sözü-nəğmə!) olan şairdir.Bilir ki,bu fani,yalançı dünyadan "Biz gedərkən-səs əbədi, səsi olan kəs-əbədi"dir.

Vaqif şeir yazdıqca, şair olduqca dili cilalanan, açılan şairdir, doğru deyir ki,

"Mən şeir yazanda-dilim açılır. Başqa cür dinəndə dilim dolaşır, başqa cür dinəndə kəkələyirəm..."

"Dünyaya zirvədən baxmışam bu gün" deyir şair və əslində şairlik həmin yerdən, həmin zirvədən heç kimin əli çatmayan yerdən başlayır.

Ordasansa canında nə yorğunluq varsa da çıxacaq."Zirvədə yorğunluq çıxırmış bütün..." özün də sözün də dincəlirsən (və siz də gəlib bu zirvədə istəsəniz dincələ bilərsəniz, daha...)

Vaqifin qələmi özü kimi cox dərd içindədir, çox. Torpaqlarımız uğrunda çarpışan döyüşçüdür, tarixi təzədən olduğu kimi yazmaq istəyən tarixçidir.Yazdıqlarının çoxusu hələ də qan qoxuyur, qan! Necə oxuyasan bu yazıları ki:

Qurumuş mürəkkəb, sanıq qələmlə,
Qırılmış qol ilə yazılıb yazım.

"Şəhid köynəyi" şeiri M.Cəlalın "Bir gəncin manifesti" romanında Sona anamızın fəryadı, iniltisiylə doludur. Xalçanı ingilis almaq istəyəndə o, "itə ataram, yada satmaram!" dediyi kimi bu şeirdə şair qeyd edir ki, bazarda nə varsa, məs.

Satılmayan namus, həya,
Satlıq qoyun, mal qurtarıb.
Şor quruyub,yağ tükənib,
Bal qurtarıb.
Bircə şəhid köynəyi var!

Və şair eyni öz anası (anamız) Sona kimi hərəkət edir." Bu köynəyi ölsəniz də satlıq etməyə razı olmaram. O, mənim, sənin , onun (əslində Vətənin) köynəyidir.

V.Aslan qələmini öz qanına batırıb yazan şairdir."Dəftər-qələm yanımda,Qanım -qələmdanımda" deyərək yazır şeirlərini... Və həmişə də qədim filosoflar, müdriklər kimi indiki və gələcək nəsillərə öyüd verəcək, deyəcək:

Kəsirəm, demə
Ağacın eşidər, bar verməz.
Sökürəm ,demə,
Evin eşidər, soyuyar.

V.Aslanı oxuyanda adam tariximizi daha yaxşı öyrənir, fəlsəfənin təzə qatlarına baş vura bilir. V.Aslan bir mənalı şəkildə mütəfəkkir şairdir. O, həm yurdumuzun, həm də ruhumuzun bütöv ərazisidir.Türk oğlu türkdür. Araz bir qoludur, Kür bir qoludur. Onun söz səngərinə yatmış əsgər kimi daima zəfər, qələbə gözləyir.Yalnız şair deyil, alimdir, filosofdur, dramaturqdur, tədqiqatçı- araşdırıcıdır.

Azıx mağarasında doğulub
Qobustandan indicə gəlib...

Tur Heyerdal qamış gəmisində Atlantik okeanını keçərkən o da orda olub.

Şəki xanı Hüseyn xan Müştaqla bir dövrdə yaşayıb. Onun dostları Vaqif və Vidadi ilə oturub-durub! Qobustan qayasıdı sinəsi. Çəkdiyi şeir şəkilləridir, şəkil-şeirləridir.

Bu adam danışanda da, şeir yazanda da hayqırır! Yalnız Şəkili, Bakılı, Qazaxlı deyil Orxunludur!

Yeniseylidir!

Ötügenlidir!

Metenin (Oğuz xanın) silahdaşıdır. Az qala inanmaq istəyirsən ki, Əhməd Yəsəvi kimi Durna cildinə, Hacı Bektaş Vəli kimi göyərçin donuna, Misgin Abdal kimi maral qiyafəsinə girə bilər...

Şamanlar kimi düz olmağa, düz yaşamağa and içib! Şəkidə yaşamağına baxmayaraq!

Dünyanın hər yerində dünyada olmamışdan var!

Ruh şəklində!

Eşq şəklində!

Nəsimi babası kimi bəşər şəklində!

Elə bir bütöv məmləkətdir ki, onu hələ bölə bilməyiblər!

Vaqif Aslan qədim kişilərdəndir!

Özü dediyi kimi "Cumay ocağındandır. Bu ocaq Kiş kəndinin tatar uşağı deyilən məhəlləsindədir. Hələ də ocaq hesab edilən zoğal ağacının altında ocaq yandırırlar."

(V.Aslan Seçilmiş Əsərləri səh. 41)

"Tur Heyerdalın nitqində bizim 5000 il əvvəlki genlərlə bağlı doğulmağımızdan söhbət gedir. Əslində Adəmlə Həvva hansı genlərlə doğulmuşdursa, elə biz də həmin o genlərlə bağlı doğuluruq.

Bu mənada mən özümü Kiş ilə (açığı desəm, Azərbaycanımla) həmyaşıd hesab edirəm...

Fəlakətlər olmasın deyə maq paltarı geyirəm, diyarbadiyar gəzirəm, insanları insanlığa çağırıram."(yenə orada el. 48)

Yeri gəlmişkən, deməliyəm ki, belə maqlıq hərdən mənim də başıma gəlir. Bizim kəndin şimal-şərq çıxacağında bir təpə var: "Mağar təpəsi"Mən tez-tez gedib onun başında dualar edirəm. Bir gün xalq yazıçısı İ.Muğannaya dedim ki, bu təpənin belə adlanması mağar sözüylə əlaqələndirilir. Məncə "maq" sözüylə daha çox bağlıdır. Maqlar-qamlar(kamlar) dua edənlərlə... Bir vaxtlar məncə bu təpənin başından, bu Dua evindən Allaha dua edərmişlər.

Dahi sənətkar mənlə razılaşdı. Düz deyirsəndedi, bu ən ağlabatan fikirdir.

V.Aslanın toponomiyalarla bağlı məqalələrini oxuyandan sonra bir dəfə dedim: -Şair bir çox yer adlarını, məsələn, Kiş, Kas adlarının eyni kökdən olduğunu Kasın "Kasər (bizim Kosalar?") ilkin variantların bir-birinə oxşaması bilirsənmi nəyi göstərir. Eləcə də Şəki (Saki) Qazax (Kasak) sözlərinin eyni kökdən olması... Demək belə çıxır ki, biz də qardaşıq bir-birimizlə. Bax Kiş kəndində Şomu deyilən yer var, bizim Kosalarda da. Sən çox düz olaraq yazırsan ki, Kiş sözünün arxasında imzası e. ə. IV minillikdə görünən Kas tayfaları dayanır.

***

Bu yaxınlarda Vaqif Aslanın yeni bir kitabı çaxıb: "Türk xalqları ədəbiyyatı üzrə mühazirələr."

Mühazirələr bu epiqrafla başlayır: " Yer üzərində iki şey hələ də kəşf edilməmiş qalır: coğrafiyada qütblər və tarixdə türklər" (Alber Şorel, fransız şərqşünası)

V.Aslanın bütün yazdıqlarında bu epiqrafda ifadə olunmuş məqsəd-məramın çox aydın izləri, bəlirtiləri var. O da həmin sevgiylə, proqramla bütün əsərlərində və əslində elə bil ki, həmin qütbləri və türkləri araşdırır. Niyə də araşdırmasın? Bir halda ki, Amerikanın qızıldərili hüquqşunası Cek Rasinq təsdiq edib ki, "çox ehtimal, biz buraya 50 min il əvvəl indiki Azərbaycan ərazisindən köçüb gəlmişik. Özü də bəlkə elə Qobustandan?!"

Azərbaycanda Qazax rayonunda "Avey dağı" var. Araşdırdıqca məlum olur ki, hunlar qələbə çalanda "urra! urra!" deyirmiş kimi "Avva! Avva!" deyirmişlər. Meksikada bir dağın adı Aveydir. İndiki İraqda Türkmənlər yaşayan yerdə də.

Həttə aman allah, sən demə Turi-sina, Tur dağının bir adı da Avaymış! Maraqlıdır, deyilmi?!

Ən maraqlısı budur ki, bu adın da ilkin vətəni Azərbaycandır. Demək hindu hüquqşunas düz deyirmiş...

Füzuli deyirdi ki, mən şeir ha yazmıram.
Əslində özümü və əslimi-nəslimi tədqiq edirəm.

Hüseyn Arif yazırdı ki, "gecə də, gündüz də fikrim, niyyətim əslimi, nəslimi öyrənmək oldu."

Vaqif Aslan da bu yolla gedib və gedir.

Çox yaxşı da edir!

Xüsusən də yazanda ki, "Misir piramidalarındakı yazılar qədim türk əlifbasıdır."

Biləndə ki, " Türk sözünü ilk dəfə rəsmi dövlət adı kimi Göytürk imperatorluğu quranlar işlətmişlər." 552-ci ildə!

"1930-cu ilin əvvəlində əmekli general Təhsim bəy Türkiyənin Meksikadakı atteşesi təyin edilir. Onda o, Mustafa Kamal Atatürkə göndərdiyi raportların birində " Haiti adasında yerlilərin dilində işlədilən "Turan" sözünə xüsusi diqqət yetirdiyini, yerli əhalinin dediyinə görə "göyə mənsub millət demək olduğunu göstərir."

V.Aslanın təzə kitabında ən maraqlı mühazirələrdən biri "İslama qədərki türk mifik düşüncə tərzi və inancları" adlanır."Şamançılıq" bölümündə tədqiqatçı şair qeyd edir:

"Şamanlıq irsi sayılır. Onlar dürüst insanlar olub, pislik etməzlər. onlar " zavallıların qoruyucusu, yoxsulların babası, öksüzlərin anası olmağa "and içərlər."

Vaqif Aslan da şamandır, şaman ruhludur.O da and içib.

Şamanlar və şaman kimi!

Onun bütün fikri-zikri millətimizlə, mədəniyyətimizlə, ədəbiyyatımızla, tariximizlə-bağlı ən həssas nöqtələrin nəbzi üstündədir.

O nəbz bir az düzgün vurmayanda, zəifləyəndə sən onda V.Aslanın qələminin harayına, fəryadına bax!

***

V.Aslanın yaradıcılığında tərcümələr də mühüm yer tutur.Fransız dilindən tərcümə edilmiş bu əsərlər sırasında Yan Şardən və onun "Səyahətnamə"sinin tarixilik baxımından əhəmiyyəti danılmazdır.

Bədi tərcümələr içərisində Pol Verlen, Ojen Dabi, Erve Bazendən, eləcə də Mustay Kərim və Slavomir Mrojekdən etdiyi bədii tərcümələr də aydın və səlist dili ilə diqqəti cəlb edir.

***

Kim ki, əldə yaba, ot yığmalıydı,
Professor olub kağız korlayır.

Bu misralar V.Aslanın "Aydın" poemasındandır. Hayıf aydın Məmmədovdan!

Ölüm onu bizdən uzaq salmaq istədi. Çünki bildi ki:

Aydına yaxın olsaq xalqa yaxın olarıq! V. Aslanın "Ruhlarla söhbət" poeması həm Azərbaycanın (həm də dünyanın) qədim və müasir tarixinin poetik ensiklopedyasıdır.

Poemada belə bir düşündürücü misra da yer alıb: "Daşı qaval kimi çalır baxsana." Müəllif bu misraya şərh olaraq əlavə edib: "Mən xoşbəxt adamam. Qaval daşını öz əllərimlə çalmışam. O səs mənə çox şey demişdir." Vaqif Aslana görə ilk ocağı kişilər, kasərlər çatıb.

Kasər boyu boy atıbdır
Göyə qədər.
Kasər boylum,
Azər boylum,
Məkan nədir? -Kasər ruhu
yaşayan can...

Bir rus generalının gerçəkliyi çox doğru-düzgün əks etdirən bir fikiri var: "Türklərə qalib gəlmək üçün onların tarixini məhv etmək lazımdır."

Vaqif Aslan kimi şairlər nəinki Azərbaycan Türk ədəbiyyatını durmadan inkişaf etdirirlər, onlar həm də tarixi və tariximizi ölməyə qoymurlar!

***

Vaqif Aslanın son illərdə qazandığı ən böyük ədəbi uğurlarından biri"Hüseyn xan Müştaq" dramıdır.

Əsərə yazdığı ön sözdə tarix elmləri doktoru, professor Kərim Şükürovun aşağıdakı fikri məncə həmin əsərin mahiyyətini daha düzgün əks etdirir. "Bu əsərdə dilin poetizmi ilə düşüncənin akademizmi birləşmişdir."

(ardı 15-ci səhifədə)

(əvvəli 10-cu səhifədə)

***

Həmin mühazirənin "Türkülər" bölümündə manilərdən, türkülərdən söhbət açılır "Sev məni" türküsü belədir:

Sev məni, ay sev məni!
Faytona mindir məni.
Apar eşqin bağına,
Doyunca dindir məni!

Bu türkünün sən demə ilk variantı bu cürmüş... Görün sonralar erməni və ermənipərəstlər onu dəyişib nə hala salıblarmış və necə oxuyurlarmış, necə qanımıza yeridir, genimizi dəyişmək istəyirlərmiş:

Erməni ay erməni,
Faytona mindir məni!
Apar sərdar bağına,
Doyunca gəzdir məni!

Müəllif yazır ki, Makedoniyalı İsgəndər türkü tanıyıbmış. Qarşısına çıxan 24 kişini görəndə "Türk manənd" ("türkə bənzəyir") demişdir.

Vaqif Aslan tarixi yaxşı bilən bir araşdırıcı olduğunu bu kitabıyla bir daha təsdiq edib. Türkü daha yaxından tanımağa (tanıtmağa) nail olub, türkü bacardığı qədər kəşf edib (və əslində özü də yenidən kəşf olunub!)

...Səməd Vurğun Bakıda bağdaymış. Heydər Hüseynova bir "Zapiska" yazıb, xahiş edib ki, gələndə

ŞAMAN ANDI, YAXUD ZİRVƏDƏ ÇIXAN YORĞUNLUQ...

mənə özünlə vəd verdiyin Zərdüşt və Prometey haqda kitabları da gətir. Tarixi bilmədən təzə söz demək çətindir.

Vaqif Aslan bu həqiqəti yaxşı bildiyi üçün tarixi (tariximizi) araşdırmaqda davam edir.

Bu şairin, dramaturqun, tarixçinin, filosofun, dilçinin tədqiqatçının, publisistin, bütövlükdə mütəfəkkirin ensiklopedik şəkilli bir yaradıcılıq dünyası var.

İllərlə onun əsərlərini sevə-sevə oxumuşam. Yazmaq istəmişəm ondan. Bunu özümə mənəvi borc bilmişəm. Ha yaxınlaşmaq istəmişəm. Aşağılara boylanmışam ki, bəlkə oralarda gözümə dəyə, görüşəm "Xoş gördük böyük şair" deyə! Lakin onu həmişə hündürlükdə görmüşəm, hündür görmüşəm. Hündürə də hələm-hələm adamın əlimi çatır, yönümü düşür?!

***

Şairlərində milli- mənəvi dünyamıza dərin bağlılığı, ehtiramı, hörməti, sevgisi, vurğunluğu, heyranlığı üstünlük təşkil edir.

Tədqiqatlarında, poemalarında, publisistik əsərlərində tarixə (tariximizə!) Oljas Süleymanov həngi baş vurmağı diqqəti dərhal çəkir, onu oxuduqca adamın qəlbində qürur hissi oyanır.

Əyalətdə yaşayasan, digəl ki, şəhər sivilizasiyasının nail olduğu sənət uğurlarının, ondan da hündür görünən sənətkar, mütəfəkkir təfəkkürünün daşıyıcısı olduğunu görəsən, heyrətlənməyə bilməyəsən?

Mif deyirsən mifdən danışsın, Xalq yaradıcılığı deyirsən, az qala bütün janrlardan danışmağa biliyi, yüksək elmi və eridusiyasının olduğunu etiraf etməyə məcbur olasan...

Bu qədər bu şairin özünün də, sözünün də hündürlüyü hardandı, hardan?

Əlbəttə, bütün ruhuyla ruhun (ruhumuzun,) folklorumuzun, nağıllarımızın, rəvayətlərimizin, dastanlarımızın, mifik dünyanın (dünyamızın) içində olmağınnan! Oğuz Xaqan kimi!

Keçmişdə tarixi şeirlə yazırmışlar.

Elə indi də!

***

Çıtır-çıtır yanır bu adam

Sətir-sətir nəfəs dərməyi də var.

Özümüzün də, sözümüzün də oxşar cəhətləri az deyil. Bir dəfə Şəkini yaxşı görüm deyə şəhərin hündür yerlərindən oraya tamaşa etmək imkanı yaratdı mənə.

İndi sözünün ən hündür yerinə çıxmışam.
Onu hamıya yaxşı göstərmək üçün.
Onu hamı yaxşı görsün deyə.
Onun sözünün ən hündür yeri birmi-ikimi?

Biri Qobustandır- keçmişlərə, yurdumuzun qədim yerlərinə dönüb baxmaq üçün.

Biri doğulduğu Kiş kəndinin özüdür.

Ordansa şeirimizin, tariximizin, fəlsəfəmizin, dilimizin, dinimizin, milli-mənəvi dəyərlərimizin dünənini, bu gününü , sabahını apaydın şəkildə o dəqiqə görmək olar.

O hündür yerlərdən biri də Azıxdır.

Mağara olmağına baxmayın!

...Bir gün kefinin kök vaxtında Napoleona onunla yan-yanaşı duran generallarından biri zarafatla dedi ki, imperator həzrətləri, bax mən sizdən uzunam. Balacaboylu imperator gülümsədi:

-Sən məndən uzun ola bilərsən, amma hündür(uca) ola bilməzsən.

Vaqif Aslanın da hündürlüyü belə hündürlüklərdəndir! Çox-çox özünü ondan uzun (uzunboylu) sanların yanında!..